

Gaul Emil

Nagykorúság

A rajztanítás helyzete, ahogyan én látom

HOGYAN ÁLLT ÖSSZE EZ A SZÁM?

Február végén kaptam egy felkérő levelet, hogy egy vizuális kultúra különszám szakmai szerkesztője legyek. Úgy gondoltam, hogy a megadott két hónap kevés ahhoz, hogy az agyonterhelte, mostanában apatikus kollégákkal egy előre kidolgozott koncepció szerint helyzetfeltárást végezzünk, és annak eredményét megírjuk. Egy másik utat választottam: leírtam egy lapra azoknak a kollégáknak a nevét, akik fontos és közérdeklődésre számot tartó dolgot csinálnak, és azt gyorsan meg is tudják írni. A mintegy harminc nevet és téma-javaslatot tartalmazó listát elküldtem a szerkesztőnek, aki elfogadta azt, majd tematikus blokkokba sorolva a cikkjavaslatokat, kialakította a különszám vázát. Ezután e-mailben megkerestem a kollégákat, a felkérést mindenki elfogadta, aki tehette. Eldőlt: lesz különszám. És kiderült, hogy ez a háromezer fős kis szakma nagykorú, mert annyi értékes munkát végez, hogy az bármikor megtölt két folyóiratszámot.

Egy szép hivatás felelős szakemberei adnak számot munkájukról, tájékoztatják a pedagógusok közösségét. Mindannyitoknak köszönöm, hogy békében dolgozhattunk. Akiknek a cikke műfaji vagy terjedelmi okokból nem került be ebbe a számba, azok megértését kérem. És különösen azoktól kérek elnézést, akiknek a munkája méltán szerepelhetne itt, de a kapkodásban elmulasztottam felkérni őket.

HELYZETKÉP

Mint tudtuk, és nemrég egy nagyszabású nemzetközi vizsgálat is megerősített ebben, a *tanár* az iskola kulcsszereplője.¹ Ezért elemzésünk első szereplője a tanár. A *rajztanárok* beállítódása és ebből adódóan nevelési stílusa, oktatásának tartalma néhány tipikus szakmai világgéphez kötődik.² Az egyik a hagyományos *festőművész* szerepmodelljére épít, és az iskolai munka központjába a rajzolást, festést, az önkifejezést helyezi. A másik modell a természet *felfedezését*, megfigyelését, a látvány rajzoló elemzését, újraalkotását tartja a legfontosabb mozzanatnak, és e köré szervezi a többi oktatási és nevelési feladatot. A felszín

1 BARBER, M. – MOURSHED, M. (2007): Mi áll a világ legsikeresebb iskolai rendszerei teljesítményeinek háttérében? McKinsey and Company, Budapest. <http://oktatas.magyarorszagholnap.hu/images/ZKTartalom.pdf>

2 KÁRPÁTI ANDREA (1993): Elvek, eszmények, paradigmák a magyar rajztanításban a kezdetektől a hetvenes évekig. *Magyar Pedagógia*, 1–2. sz. 19–35. <http://edutech.elte.hu/karpati/content/publ.tanulmany.htm>

mögött megbújó tartalom felkutatásához kínál módszert és alkalmat. A harmadik, még csak húszéves múltra visszatekintő szerepmodell a tervezőé. A tárgyvilág és a virtuális valóság alkotójának, az építésznek, grafikusnak, filmrendezőnek az eszközeivel alkot új teret, képet, tárgyat, illetve a másik oldalon álló fogyasztó, néző bőrébe bújva elemzi e környezetet. A tanulóknak mindegyik tudásra szükségük van, az önkifejezés képességére, a rácsodálkozásra, az elemzésre és a szintetizálásra, az érzéki megismerésre és a kritikai érzékre egyaránt. Előttünk, tanárok előtt az a feladat áll, hogy megőrizve saját világképünket, ha kell, ezt egészítsük, terjesszük ki.

A tanárok fásultságról számolnak be a továbbképzéseken. Jóformán csak a kezdőket hozza izgalomba a kompetencia mint oktatási vezérelv. Érthető a lelkiállapotuk, hiszen rop-pant nehéz érzelmileg stimulálni és sikerhez juttatni harminc gyereket negyvenöt percben. És hiányzik még sok-sok dolog, amire egy tanár joggal vágyik... De vegyük sorba, hogy mi az, ami van, és mi az, ami hiányzik! Mint tudjuk, működik a közoktatás, megvannak a tanterveink, vizsgaszabályzataink, tankönyveink, tanárképzésünk, a továbbképzések rendszere, a tehetséggondozás. És most lássuk, mi a helyzet a vizuális kultúra tanítása területén!

A Nemzeti alaptanterv Vizuális kultúra fejezete jó irányt mutat, ugyanakkor elegendő szabadságot hagy a tanári elképzelések megvalósítására. Korszerűségét jelzi, hogy világviszonylatban is elsők között lett vizuális kultúra a terület neve, kiszélesítve ezzel a képzőművészeti felfogású oktatást a köznapi vizualitás területeivel, a környezetkultúrával és a vizuális kommunikációval. Felfogása kezdettől a kompetencia fejlesztésére épül, amit 2003-tól a felépítése is kifejez.

Az alapkérdés, mint mindig, most is az idő, a heti óraszám. Negyvenöt percben nem lehet ráhangolódni, ihletett állapotba kerülni és kivárni annak gyümölcsét.

Az érettségi vizsga a portfólió rendszerű középfokú vizsgával a gyakorlatban is jól bevált. A diákok sikerrel mutatták be korábban készült munkáikat, és szakszerűen védték meg azokat. Baj csak azzal van, hogy a felsőoktatás ezt sehogyan sem ismeri el, nem számítja be, nem írja elő, és ezzel nagyon rontja a tantárgy presztízsét a középiskolában.

A tankönyvpiac megvalósult. Használjuk a régi jó könyveket és az újakat egyaránt.

A szaktanácsadás, szakfelügyelet nagyon hiányzik. Az iskola egyetlen rajztanára ugyan kivel beszélje meg a napi problémáit? Ki terjeszti a jó gyakorlatot? Ki biztosítja a szakmai színvonalat?

Tanárképzés nyolc főiskolán és egyetemen folyik, emellett a tanítóképzőknek is megvannak a vizuális nevelési tanszékei. A kapacitás elegendő, és vizuális kultúra szak minden régióban elérhető. A tanárképzés a bolognai átállás egyik vesztese. Ugyanis a hároméves alapképzésben nem a majdani taníthatóság szerint válogatják meg a tananyagot. Ez azt jelenti, hogy a kétéves mesterfokon a pedagógiai ismeretek mellett kell megtanulni a tanításnak megfelelő szakmai alapismereteket is.

A tanártovábbképzés (és finanszírozásának) tizenkét éves rendszere bevált a gyakorlatban.

Az alapfokú művészeti iskolák szervezetének tizenkét éve azt mutatja, hogy a tehetséggondozásnak ez a korábbiaknál sokkal több diák számára elérhető formája.

A közel negyven *művészeti szakközépiskola* léte jelzi az igényt, hogy az ország minden megyéjében találjanak iskolát a vizuális kultúra valamelyik ágán tanulni vágyók.

A számtalan *rajzverseny* között a Rajz és vizuális kultúra, valamint a Művészettörténet OKTV 10–15 év alatt a tehetség gondozás mértékadó fórumává vált.

Négy éve újra van színvonalas, színes hírújságja a rajztanároknak, az *irany.hu* című negyedéves kiadvány.

A Magyar Rajztanárok Országos Egyesülete mintegy négyszáz aktív taggal és évente megrendezett tanulmányúttal, kiállítással és konferenciával a *szakmai közélet* fóruma.

Amint látható, a szakterület teljes intézményrendszere kiépült, bár van olyan része, amely nem működik, például a szaktanácsadás, és a pénzből sehol sincs elég. Egy témával kell még kiegészíteni a helyzetképet: a *kutatással*. Kutatás révén újulhat meg a tartalom, változhat meg a módszertan, szélesedik és erősödik a kapcsolat a többi tudománnyal és a nemzetközi szakmai élettel. A kilencvenes években csak néhány, vizuális kultúrát érintő kutatás folyt, ez napjainkra megsokasodott, főként a szakmódszertan területén folyik munka. Az eredményeket a folyóiratokban és az MTA Országos Neveléstudományi Konferenciáján eddig minden évben megjelenő vizuális kultúra szekció előadásain lehet nyomon követni. A kutatásokat többnyire elméleti szakemberek (köztük a tucatnyi minősített élcsapat, a Munkácsy-díjasok, a PhD- és DLA-fokozattal rendelkezők) végzik, de a fejlesztések (tantervek, érettségi) mindig a gyakorlói tanárok közreműködésével készülnek.

MIN DOLGOZUNK?

A külső szám témájaként adódott a *hátrányos helyzet* kezelése, az esélyegyenlőség megteremtése mint az évszázad nagy feladata. Az iskolán belül a művészeti nevelésre komoly feladat hárul ebből, például a hátrányos helyzetűek önbizalmának helyreállításában. A téma vizuális nevelési kutatási és gyakorlati tanítási eredményei azonban jelenleg még nem töltötenek meg egy folyóiratszámot. Két év múlva a Művészeti Nevelési Egyesületek Nemzetközi Szövetsége³ világtalálkozását már ennek jegyében akarjuk megrendezni Budapesten.

A tanárképzők kulcsszerepet játszanak a korábbinál hatékonyabb, új oktatási módszerek elterjesztésében. Hiszen csak arra van remény, hogy a mostani hallgatók, a majdani tanárok a főiskolai/egyetemi oktatók munkáját utánozzák. Sorra vesszük azokat a módszereket, amelyek kidolgozásán jelenleg is munkálkodunk. A *saját élményű* tanítás nagyon régi keletű, a rajztanításnak is jellemzője volt, csak arra kell vigyázni, hogy ez az érték ne hogy elsikkadjon. A *projekt* még viszonylag új módszer, de a gondolata már beérett, így a hallgatók szívesen vállalkoznak művészeti projektek elkészítésére és tanítására. A vizuális nevelés kiválóan alkalmas az elmélyülés megtapasztalására, és ez leginkább egyénileg sikerül. A versengés szelleme is az egyéni teljesítmény felmutatását jutalmazza. Ezért ritka a *csoporthoz* a vizuális kultúra tanításában, de a hosszabb távon gyümölcsöző munkaformát már alkalmazták egy-két tanárképzőben. A csoporthoz kapcsolódó *kooperatív módszerek* sem

³ InSEA International Society for Education through the Arts

elterjedtek, azok még a tanárképzők tanítási gyakorlatában is csak elvéve fordulnak elő. Az *érzelmi nevelésre* kevés tantárgy alkalmasabb a vizuális kultúránál. Az érzelemnyilvánítás maga, illetve annak kulturált módja az alkotómunkával fejleszthető, a munkák megnézése, értékelése pedig az érzelemnyilvánítás átélésére ad alkalmat. Az egybegyűjtött módszerek, fejlesztési feladatok jelenlegi állásáról néhány cikk bővebb eligazítást kínál.

A *múzeumpedagógia* a közvetlen megtapasztalás élményére épít, és kiegészítője a közoktatás iskolai formájának. Az utóbbi tizenöt évben számos szakkönyv jelent meg a témában, tanfolyamok, konferenciák járultak hozzá, hogy ma már komoly eredményeik vannak, a nagy közgyűjtemények szakszerűen fogadják a látogatókat. Többnyire múzeumban, galériában találkozunk a *kortárs művészettel*, amelynek a tanítása szintén olyan téma, amely ugyan célként már jelen volt egy-két évtizede, de a gyakorlatban nem igazán jutott el a tanulókig. A „minden ember tehetséges” gondolata még nem terjedt el eléggé, sok gátlás, szorongás nehezíti a mai problémák érzelemgazdag megjelenítését. A nehézségek ellenére nem lehet lemondani róla, hiszen ismernünk kell a korunkat, és ennek egyik útja a művészi megismerés. És itt van az *ifjúsági csoportkultúrák* gazdag világa is. Ha valami téma hatékonyan ígérkezik, akkor a fiatalok saját világának értékközpontú elemzése biztosan az. Csak az a probléma, hogy nem ismerjük eléggé, inkább a diákok tudnának tanítani minket. Hogy jobban megismerjük a középiskolás és főiskolás diákokat, értékrendjüket, öltözködésköket, te-reiket és honlapjaikat, kutatásba kezdtünk, és az eredményekről egy hosszabb válogatás keretében számolunk be.

Van még dolgunk bőven. Befejezésül egy nagyobb feladatot említek még, azt, hogy *mit hagyjunk el, és mit vegyünk be tanítandóink sorába*. Arra gondolok, hogy ma az iskoláskorúak sok időt töltenek a tévé előtt, sokat számítógépeznek, interneteznek. Sokan fényképeznek. A ruhájukat maguk választják meg a kortárs csoport elvárásainak megfelelően. Az önálló életnek, a saját ízlés szerinti döntésnek nagyon tág tere alakult ki. Önállóan fotóznak, öltözködnek, írnak, leveleznek, olvasnak, tájékozódnak, néznek, honlapot építenek, válogatnak a szórakozóhelyek között. Eközben nagyon sok mindent tanulnak. Mit bízunk tehát rájuk, mit hagyjunk a spontán fejlődésre, és mit tanítsunk az iskolában?